

X. Aydınlanma ve Kant (Bilgi Anlayışı)

X. Aydınlanma ve Kant (Bilgi Anlayışı)

- Aydınlanma düşüncesi başlangıç değil, sonuçtur.
- 14. yy'da 17. yy'a kadar devam eden düşünsel karmaşıklık ve sarsıntılar 17. yy'da durulmuş ve "ben, bütün özü düşünce olan bir özneyim" düşüncesine gelmiştir.
- Bu 300 yıllık dönüşüm Ortaçağ'daki kurtuluşu yalnızca Kilise'ye itaatte bulacak günahkar insanı, düşünen özne konumuna yükseltmiştir.
- Aydınlanma, aklın tek ölçüt olduğu bir hayat anlayışıdır.
- Aydınlanma her ne kadar tek bir fikir gibi görünse de ulusal çapta düşünülür; Fransız Aydınlanması, Alman Aydınlanması, İngiliz Aydınlanması..

X. Aydınlanma ve Kant (Bilgi Anlayışı)

- Fransız Aydınlanması, Aydınlanmanın en sert, en muhalif kanadını temsil eder. Ruhi bir anlayıştan tamamen materyalist bir anlayışa geçmiştir.
- Fransız aydınlanması materyalist bir zihniyet taşır.
- Materyalizmin babası Fransa'da; 17. yy'da Pierre Gassendi
- Fransız aydınlanmasının ikinci özelliği ansiklopedi düşüncesidir.
- Aydınlanmanın başarısı dağdaki çobana ulaşmasıdır.
- Aydınlatma herkesi aydınlatmaya yönelmiştir. Bilgi artık kimsenin tekelinde değildir.

X. Aydınlanma ve Kant (Bilgi Anlayışı)

- Alman Aydınlanması derin ve dini nitelikli bir aydınlanmadır.
- Alman düşüncesi 15. yy'a kadar tamamen dini nitelikli idi, geçiş zor olmuş ve 15-17. yüzyıllar arasında bir fetret devri yaşanmıştır.
- Leibniz'le başlayan gelişim hızla devam etmiştir; Christian Wolff, Thomasius, Kant, Schelling, Hegel, Marx, Heidegger...

Kant'ın Yaşamı

- 1724' de Königsberg'de, dar gelirli bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi.
- Pietist(gönül dindarlığı) etkiler altında yetişti.
- 1740'da Königsberg Üniversitesine girdi ve burada felsefe ve doğa bilimleri okudu.
- “Canlı Kuvvetlerin Doğru Takdiri Üzerine Düşünceler” adlı bir fizik teziyle mezun oldu.

X. Aydınlanma ve Kant (Bilgi Anlayışı)

- 1755'ye geri döndü ve ders verme hakkını kazandı.
- 1770'e kadar aradaki on beş yıllık süre çok hareketli geçmiştir. Felsefe ve fiziki coğrafya yanında hukuk, etik gibi dersler de vermiştir.
- 1770'de "Duyu dünyası ile düşünce dünyasının ilkeleri" adlı teziyle metafizik-mantık ordinaryusu oldu.

X. Aydınlanma ve Kant (Bilgi Anlayışı)

- Kant'ın kritikleri;
- 1781'de *Salt Aklın Kritiği*'ni yayınladı.
- 1787'de *Pratik Aklın Kritiği*'ni yayınladı.
- 1790'da *Yargı Gücünün Kritiği*'ni yayınladı.
- 1801'de doğduğu şehirde hayatını kaybetti

Eserleri

- İlerideki Herbir Metafiziğe Giriş
- Dünya Yurttaşlığı Bakımından Bir Genel Tarih Tasarımı
- Törelerin Metafiziğine Temel Atma
- Doğa Biliminin Metafizik Öğeleri
- Saf Aklın Sınırları İçindeki Din
- Sonsuz Barış Üzerine
- Töreler Metafiziği
- Pragmatik Bakımdan Antropoloji

Kant Felsefesi

- Kant Felsefesi iki döneme ayrılır.
- 1-Kritik Öncesi Dönemi
- 2-Kritik Dönem
- Kritik öncesi dönem Leibniz-Wolff felsefesinin etkisi altındadır.
- İlk başta bu felsefeden hareket ediyor sonrasında bu felsefe ile tartışa tartışa kendi görüşüne varıyor ve bu felsefenin sorunlarını ele alıyor.
- Kant'ı dogmatik uykusundan uyandıran Hume olmuştur.

X. Aydınlanma ve Kant (Bilgi Anlayışı)

- Kritik dönemde üç soru sorar:
- Neyi bilebiliriz?(Bilgi) Bilgilerimizin sınırı var mıdır?(Salt aklın kritiği)
- Neyi yapabiliriz? (Ahlak) Nasıl yaşamalı, neleri yapmalıyız?(Pratik aklın kritiği)
- Neye inanabiliriz?(Metafizik)(Yargı gücünün kritiği)

“Salt”

- “Duyu dünyası ile düşünce dünyasının ilkeleri” adlı yapıtında, duyu dünyası ile düşünce dünyası birbirinden ayırt edilir. Rasyonalistler düşünce dünyasını üstün tutuyordu. Salt öğelerin düşünce dünyasında bulunduğu zaten biliniyordu. Burada Kant ‘salt’ kavramını genişletmekle işe başlamıştır. Rasyonalistlere göre *a priori* kavramlar salt öğelerdir. Kant duyu bilgisinin de salt öğelerinin olduğunu ileri sürer. Bu anlayış felsefe tarihinde tamamen yenidir.

X. Aydınlanma ve Kant (Bilgi Anlayışı)

- Duyu bilgisinin salt ögeleri uzay(mekan) ve zamandır. Bunlar duyu bilgisinin oluşmasının koşullarıdır. Zaman ve mekan kavram değil, görüdürler.
- ‘Duyulur dünyada bir şeyi algılamak zaman ve mekandan geçirerek algılarız’
- Örneğin sağ ile solu tanımlayamayız. Ancak görerek bilebiliriz.
- Zaman ve mekan süjenin gözlükleri gibidirler, bunlarsız bilemeyiz.
- Bu ‘salt görü’ öğretisi, Salt Aklın Kritiğinde önemli bir bölümün konusu olacaktır.

Salt Aklın Kritiği

- *Salt Aklın Kritiği* Kant'ın bilgi anlayışı ile özdeştir.
- Kritik: Ayırt etme, eleřtirme
- Salt Aklın Kritiği:
 1. Bilginin Öğretileri
 2. Yöntem Öğretisi
 3. Duyarlık
 4. Bilimler
 5. Bilgi Yetileri

X. Aydınlanma ve Kant (Bilgi Anlayışı)

- Kant kendine has kritik yöntemine transcendental adını vermiştir. Kritiği yapılan bilgi apriori olan bilgidir. Çünkü hem görüde hem de düşünce de vardır.
- Bu eser kendine bilginin ne olduğunu ve sınırlarını gösterip kritiğini yapmayı ödev edinmektedir.

X. Aydınlanma ve Kant (Bilgi Anlayışı)

- Transcendental yöntem: Aklın gördüğü işi inceleyip eleştirecek yöntemdir.
- Bilginin kendisini inceleyen yöntemdir. Bilginin kritiğidir.
- Transcendent bilgi: mümkün bilginin sınırlarını aşan bilgidir.
- Transcendental bilgi ise bu sınırları aşmayıp araştıran bilgidir.
- Kant hem bilginin hem de aklın sınırlarını çizmeye çalışır.

X. Aydınlanma ve Kant (Bilgi Anlayışı)

- *Salt Aklın Kritiği*'nin konusu insan bilgisinin yapısı ile sınırlarını araştırmaktır.
- Yalnız burada Kant her tür bilgiyi değil, yalnızca *a priori* bilgiyi araştırır.
- *A priori* bilgi: Duyarlığın verilerinden edinilmemiş bilgi, hiçbir şekilde deney verileri ile karışmamış bilgi

YARGI

2.

1.

Duyulur dünya

Düşünülür dünya

Analitik

Sentetik

Apriori

Aposteriori

*a prioridir.
*aposteriori
olamaz.
Cisimler yer
kaplarlar.

*apriori de
Aposteriori de
olabilir.
Cisimler
ağırdırlar.

*zorunlu
*tümel geçerliği
olan

*deneyden türemiş
olan
*sallantılıdırlar

SENTETİK A PRIORİ BİLGİ

X. Aydınlanma ve Kant (Bilgi Anlayışı)

- Bilgi kesinlik Kant'a göre ancak sentetik apriori yargıları kullanarak elde edilir. Matematik yargıların hepsi sentetiktir. Konusu gereği deneye dayanmayan, metafiziğin yargılarının hepsi *a priori*'dir.
- *Sentetik a priori* yargıların metafizikte mümkün olup olmadığı işte Kant için bütün dava budur.
- Saf akılla metafiziğe girilemez.
- Kant metafiziği yok saymadı, bilgi alanında yok saydı.
- Sentetik akılla deyim yerindeyse arka kapıdan yine metafiziğe girecektir.

X. Aydınlanma ve Kant (Bilgi Anlayışı)

- Kant *Salt Aklın Kritiği* 'nin araştırdığı konuları řu üç soruda toplar:
 - 1-Matematik nasıl mümkündür?
 - 2-Doğa bilimi nasıl mümkündür?
 - 3-Bir bilim olarak metafizik nasıl mümkündür? (metafiziğin bilim olması mümkün müdür?)

X. Aydınlanma ve Kant (Bilgi Anlayışı)

- Üçüncü soruyu temellendirmek için, basit bir adımla başlıyor; *a priori* olan sentetik yargılar nasıl mümkündür?
- *Kant'a göre varlık yalnız kavramlarla kavranamaz, salt düşüncenin bölgesini aşıp öbür yana geçen bir mantık geliştirilmelidir. Kısaca objelerle ilgiler kurmuş kavramlarımız olmalıdır.(A priori olan sentetik yargıya varış)
- ** Kant'a göre objelere, mümkün deneye uzanan bir mantık, salt düşüncenin bölgesini aşıp öbür yana geçen bir mantık geliştirilmelidir.

- *** bir şey bilmek istersem, kavramlarımı görünün salt formları ile duyu verilerine bağlamalıyım.sadece salt olan görüşler, kavramlar ve yargılar ile bir şey elde edemem. Kısaca, objelerle ilgiler kurmuş kavramlarımız olmalıdır.
- bilgi.Bilgide etkin olan yön anlık, edilgen olan duyarlıktır ve ancak bu iki bilgi yetisi bir araya gelip birlikte çalıştıklarında bilgi oluşur.
- Görüsüz kavramlar boş, kavramsız görüler kördür.

X. Aydınlanma ve Kant (Bilgi Anlayışı)

- 1-Kant'a göre bilgi, duyarlıktan geçmeli ve oradaki aklın kategorilerinden birisine girmelidir ve böylece bilgi olmalıdır.
- 2-Kant'a göre bilgi, duyarlığa gitmeden akla giderse anlamsız olduğu gibi akla girmeyip duyarlıkta kalırsa da anlamsızdır. Çünkü gerçeklik belirsizliktir. Biz ona anlıkla bakıp orada bir şey görürüz, anlık nesneye kendisini dikte eder.

X. Aydınlanma ve Kant (Bilgi Anlayışı)

- Örneğin; çünkü içerikleri olmayan, içleri görü ile dolmamış olan kavramlar, içleri boş birer kabuk gibidirler. Kavramsız görüler ile de bir şey kavranamaz, bu duyu öğeleri yalnız başlarına şekilsiz bir yığındırlar. Deney yalnız aposteriori verilerden ibaret olsaydı, hiçbir formu olmayan bir sıvıya benzer, dolayısıyla kavranamazdı. Bu sıvıyı ancak önceden hazır olan bir kap (kategoriler) içine yerleştirmekle anlayabiliriz. Bunun için kant “transcendental mantık” geliştirir. Yalnız bu mantık mümkün olan deneyde kalır, nesnenin kendisine geçmeye çalışmaz.
- O zamana kadar bağlı kalınan bir anlayışı altüst eden bu düşüncesini Kant Kopernik devrimine benzetir. “Artık; objelere formalarını salt anlık dikte eder.” demektedir.

X. Aydınlanma ve Kant (Bilgi Anlayışı)

- Kant düşüncenin yapısını inceleyen Transzendentale Logik'in birinci bölümünde fiziğin bilgi teorisini geliştirdikten sonra (Leibniz-Wolff) metafiziğini eleştirmeye geçer. Bu metafiziğin 3 ana konusu var: Ruh, Evren, Tanrı.
- Metafizik de anlığın başlatmış olduğu "birleştirme"yi sonuna kadar götürse olumlu bir şey yapmış olur.
- Metafizik insanda doğal bir yatkınlıktır.
- Bu yolla kesin bir şey elde edilmez, karşımıza çıkan ancak bir kuruntu, bir boş görünüştür. Bu nedenle akli eleştirir ve bundan maksat aklın yanlıgısını ortaya koymaktır.

Aklın ilkelerine ya da kavramlarına metafizik objeler karşılıktır. Aklın bu kavramlarına da Kant “ideler” adını verir.

Mümkün deneyin dünyasında idelere karşılık olan bir şey yoktur. Kant pratik ideleri bir yana bırakarak teorik ideleri eleştirir. (Ruh, Evren, Tanrı)

Yalnız Evren idesinin kritiği:

Evrenin bütünü bilmek iddiasında kozmolojik ide de, salt aklın öteki kavramları gibi mutlak, koşulsuz olanı anlatır, dolayısıyla da mümkün deneyin ülkesinde kendisine karşılık olan bir şey yoktur. Kant’a göre deneyin üstüne yükselmeğe kalkan düşünce, zorunlu olarak *çelişmelere* düşer, Kant’ın deyimiyle bir takım *antinomilerle* karşılaşır. Kant’a göre antinomiler karşısında bırakan 4 tane kozmolojik ide vardır.

X. Aydınlanma ve Kant (Bilgi Anlayışı)

- Evrenin başlangıcı ve sınırı sorunu
- Maddenin yapısı sorunu (bölünemeyen son parça, atom var mı)
- Özgürlük sorunu (ilk nedene, özgür varlığa varılabilir mi)
- Tanrı sorunu (var mı yok mu)
- İmdi Kant'a göre bu sorunların hem tezlerini hem antitezlerini aynı kesinlikte tanıtsayabiliriz. (Evrenin hem başlangıcı ve sınırı vardır, hem yoktur)
- Bu bir antinomidir

X. Aydınlanma ve Kant (Bilgi Anlayışı)

- Kant'ın en çok önem verdiği özgürlük antinomisidir. Kant, sonunda, insanın maddi yönü ile, yani bedeni ve iç güdüleriyle fenomenler dünyasına bağlı olmasına rağmen, yine de özgür olabileceğini kabul edecektir. Kant özgürlük antinomisini tez-antitez şeklinde formüller. Doğa olayları için kullandığımız nedensellik bütün olayları açıklayacak tek nedensellik olamaz (evrenin ilk, başlatıcı nedeni ve hareket halindeki olaylarda başlatıcı nedenler).

X. Aydınlanma ve Kant (Bilgi Anlayışı)

- Kant antinomileri çözüme denemesinde 1 ve 2. antinomiler için ne o- ne o sonucuna varır. 3. ve 4. antinomilerde hem o- hem o der. Nedenler dizisinin bütünü bize hazır olarak verilmiş değil ancak bu diziyi kurmak ödev. Bu ödev koşuldan koşula ilerleme ve ilerleme bir geriye gidiş. (Rogressus) ideler anlığın sentezi ileriye götürürken kendilerine yönelinecek noktalardır.
- Antinomilerin çözümünde dayanılan bir temel de görüşler (fenomenler) ile şeyin kendisi (numen) arasındaki ayrımdır. Kategoriler yalnız fenomenlere uygulanmalı ve bunu aşmamalıdır.

X. Aydınlanma ve Kant (Bilgi Anlayışı)

- Antinomileri çözeceğimiz nedenler dizisi fenomenlerdir. Çünkü onlar uzay ve zaman içindedirler ve bilme olanaklarımıza girerler.
- Kant 3. (özgürlük) ve 4. (tanrı) antinomileri çözerken bazı düşünceleriyle fenomenler dizisinin dışına çıkıp “akılla kavranan” bir alana girer. Pek tutarlı sayılmaz çünkü ahlaki kaygılar taşır ve özgürlüğün çürütülemeyeceğini göstermek ister (doğadaki nedenselliği tek neden olarak alırsa istenç özgürlüğü biter).

X. Aydınlanma ve Kant (Bilgi Anlayışı)

- Kant'ın amacı rasyonalist metafiziği eleştirmektir. Metafiziği bilmek istemek doğaldır. Doğal metafiziğe değil, bilim niteliğindeki metafiziğe varılmalıdır (pratik akıl temeli üzerinde). Fenomenleri aşandan kaçınmak gerekir. (duyulur-üstü). Kant metafiziği yıkmamıştır, yıktığı bir metafizik yanında pratik akla dayanan yeni bir metafizik kurmuştur.
- Kritik öncesi, rasyonalizm(akıl), empirizm(deney).
- Kritik öncesi dönemin en önemli özelliği; bir şeyin anlaşılabilmesi için zaman ve mekan(a priori) içerisinde olmasıdır.

X. Aydınlanma ve Kant (Bilgi Anlayışı)

- Aydınlanma felsefesi, matematik bilgileri bütün nesnelere yansıtmaya çalışıyor ve bunun sonucunda akıl dini, akıl ahlakı doğmuştur.
- Tanrı evreni rasyonalist yasalarla yönetir. Evrende mucizelere yer yoktur.
- Kant, Martin Knutzen'in estetiği, Alexander Baumgarten'ın metafiziklerini yakından takip etmiştir.

Kaynakça

- Prof. Dr. Celal Türer ders notları.
- Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011.
- Heinz Heimsoeth, *Kant'ın Felsefesi*, çev: Takiyettin Mengüşoğlu, Doğu Batı yay., 2018.
- G. Skirbekk- N. Gilje, *Felsefe Tarihi*, çev: Emrullah Akbaş- Şule Mutlu, Üniversite Kitabevi yay., İstanbul, 2004.

Önerilen Kaynaklar

- W. Wisshel, *Felsefenin Arka Merdiveni*, İz yay.,1993.
- Ahmet Cevizci, *Felsefe Tarihi*, Say yay., 2010.
- A. Weber, *Felsefe Tarihi*, Sosyal yay., 2000.